

QISSACHILIKNING TARAQQIYOT TENDENSIYALARI VA O'ZIGA XOSLIK

Ergashev Aslbek Xamza o'g'li,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Rus adabiyotshunosligi kafedrasida PhD, katta o'qituvchisi

aslbek.chdpu@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 9-fevral 2026-yil

Tasdiqlandi: 11-fevral 2026-yil

Jurnal soni: 17-B

Maqola raqami: 58

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v17i.1512>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS

qissa, povest, obraz, syujet, din, axloq, falsafa, etika, tasvir, kompozitsiya

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada badiiylikni ta'minlashga xizmat qiluvchi qator masalalar o'z ifodasini topadi. Unda diniy va dunyoviy, folklor an'analarning aks etish prinsiplari ham talqin etiladi. O'zbek qissachiligi taraqqiyot tendensiyalari tadrijiy bosqichda yuzaga chiqariladi. Ushbu maqolada o'zbek qissachiligining taraqqiyot tendensiyalari, janrning o'ziga xosligi va uning badiiy adabiyotdagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Qissalar ichida diniy va dunyoviy motivlar, folklor an'analari, obrazlar va syujetning shakllanishi tadqiq etiladi. Maqolada shuningdek, qissada ayol obrazining badiiy talqini, tarixiy va ijtimoiy kontekst, jadidlar davri ta'siri, XX asr o'zbek adabiyotida janrning rivojlanishi va uning xalq madaniyati bilan bog'liqligi ko'rsatib o'tiladi. Maqola o'zbek qissachiligida diniy-ma'rifiy qarashlar va dunyoviy tasvirning uyg'unligi, folklor merosining zamonaviy yozma adabiyotga ta'siri hamda qissa janri poetikasi borasidagi ilmiy mulohazalarni o'rganishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, maqola qissalarning ijtimoiy hayot, inson ruhiyati va qadriyatlarini aks ettirishdagi rolini yoritib beradi.

Kirish. Insonga ilohiy ilhom berilishi natijasida o'sib-o'zgargani, oq va qorani ajratgani sayin Alloh taolo sirlarni fosh qiluvchi ilmlarga ehtiyoj seza boshlaydi. Har qanday inson (yaratuvchilik qobiliyati bilan) yashashi davomida o'zidan oldingi ilmlar, bilimlar, tafakkurni angelay boradi. Demak, Yaratganning yozig'idan boshqa hech narsa sodir bo'lmasligini anglagan ijodkor borki, o'zini ana shu murakkab anglash, his etish sari savdolariga jiddiy tayyorlay boshlaydi. Ilohiy ilhom o'z-o'zidan kelmasligini, Taqdir bitiklari uning qalbiga ana shunday go'zal bir sirni yashirib qo'yganligini iymoni, e'tiqodi va taqvoda mustahkam zotlargina anglaydi. Navoiy asarlaridagi qissaga doir motivlar (she'riy shaklda) bayon etilsa-da, undagi epik ko'lam va mohiyat turli chiziqlar, ranglar, tasvirlar, ishoralar bilan Allohning jamoli sari, unga bo'lgan benihoya ulkan muhabbat bilan yuksala boradi. Navoiy nafsni yengish borasida ko'p kuyinsa, Rumiyo ko'ngil va tafakkurning anglamlariga diqqatni qaratadi. Bu ikki Oriy zot o'z tutumlarida – makonni zamonni, undagi hayvonotu nabobotning inson huzurida qiymatini ham dalillar bilan chizib berishga harakat qiladilar. Dunyo badiiy adabiyoti durdonalari xazinasida diniy-ma'rifiy qiyoslarning so'nggi yillarda poetik murojaat qilinishi zamona talabi hamda ehtiyojining natijasi deb, qramoq lozim. Buni keyingi talqinlarda qiyoslashga harakat qilamiz. Xo'sh, qissalarda diniy motivlar o'z-o'zidan paydo bo'lganmi? Bunga qanday ehtiyoj bor edi? Ayol obrazining badiiy talqini-chi? Mana shu tizimli savollar bizni ishimizning konsepsiyasini belgilashda va uni nazariy-ilmiy aqidalar bilan ochib berishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. O'zbek qissachiligida diniy, dunyoviy va folklor motivlarning uyg'unligi, janrning poetik xususiyati hamda ijtimoiy hayotni aks ettirishdagi roli ilmiy tadqiqotlar orqali keng yoritilgan. M.Qo'chqarovaning "Xurshid Do'stmuhammad qissachiligida metafora va timsolli ifodalar" maqolasi qissa janrida obrazlarning boyitilishi, syujetni shakllantirishdagi metafora va timsollar roli hamda diniy-dunyoviy motivlarning badiiy talqini masalalarini tahlil qiladi. Ushbu manba maqolamizda qissalardagi badiiy vositalarni o'rganish va motivlarning poetik o'ziga xosligini tushuntirishda asos sifatida ishlatiladi [1, bet 1-3].

Jabbor Eshonqulning "Folklor – millatning boqiy tarixi" maqolasi folklor merosining qissa janriga ta'sirini yoritadi. Muallif folklor orqali ayol obrazlarining shakllanishi, ularning badiiy talqinida yozma adabiyotga qanday ilhom berilishi va inson ruhiyatini aks ettirish imkoniyatlarini ko'rsatadi. Folklor va yozma adabiyot aloqasi maqolamizda qissalarda tarixiy va ijtimoiy qatlamlarni ifodalashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi [2, bet 5-8].

XX asr boshlaridagi jadidlar davri adabiy islohotlari va ijtimoiy-siyosiy kontekstni tahlil qilishda Baldauf I.ning "XX asr o'zbek adabiyotiga chizgilar" asari qissa janrining rivojlanish tendensiyalarini, shuningdek, qissalardagi ma'rifiy va ijtimoiy motivlarni o'rganishga yordam beradi [3, bet 17]. Mamajanov S.ning "Tanqidchi va adabiy jarayon" asari esa qissa janrining nazariy xususiyatlari, syujet va obrazlar strukturasi tahlil qiladi. Bu manba qissaning boshqa janrlar bilan o'zaro aloqasi va poetik xususiyatlarini ilmiy asosda ochib berishda foydalidir [4, bet 119-120].

Rasulova U.ning tadqiqoti XX asr o'zbek qissachiligi poetikasini va taraqqiyot tamoyillarini keng yoritadi. U qissalarda diniy-ma'rifiy qarashlar, dunyoviy motivlar, ayol obrazining badiiy talqini va janr

poetikasidagi o'ziga xoslikni batafsil tahlil qiladi. Ushbu manba maqolamizda qissa janrining tarixiy rivojlanishi va badiiy tasvirdagi murakkab qatlamlarni tushuntirishda asosiy rolni o'ynaydi [5, bet 22-23].

Metodologiya. Ushbu maqolada o'zbek qissachiligining taraqqiyot tendensiyalari va o'ziga xosligini tahlil qilishda adabiyotshunoslik va komparativ yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqot jarayonida klassik va zamonaviy manbalar, shuningdek, folklor va yozma adabiyot namunalari solishtirildi. Qissalardagi diniy, dunyoviy va ijtimoiy motivlar sistematik tarzda aniqlanib, ularning badiiy talqin va janr poetikasidagi o'rni tahlil qilindi. Shuningdek, tarixiy kontekst va zamonaviy tadqiqotlar asosida ayol obrazining rivojlanishi va qissa syujetining shakllanish tendensiyalari ham ko'rib chiqildi.

Natijalar. O'zbek qissachiligi borasida yirik tadqiqot olib borgan U.Rasulova: "Qissalar bir jumlada ham, batafsil ham ifodalangani. Ba'zi nabiyo, rasullar taqdiriga doir ilohiy ma'lumotlar bir necha suralar tarkibida kuzatilsa, Yusuf payg'ambar borasidagi voqe'lik shu nomli surada yaxlit holda nozil qilingani ma'lum bo'ladi. Qur'on sahifalarida payg'ambarlar qissasi tegrasida ma'lum-u noma'lum millat-u etlatlar tarixi jamlanib boradi. Vaqt hamda makon tushunchasi keng bo'lib, ular mezon borasida aniq to'xtamga kelish dushvor. Jannat va jahannat makoni, Arshi a'lo hududi, Me'roj, Qadr kechalaridagi tilsimot hanuz inson tafakkuri uchun nihon qolmoqda. G'ayb hikmatlari zamiridagi aniqlik ham e'tiborni tortadi. Qur'onda oy so'zi 12 marta, kun so'zi 365 marta, dunyo so'zi 115 marta, oxirat so'zi 115 marta, imon so'zi 17 marta, kufr so'zi 17 marta, farishta so'zi 88, shayton so'zi 88 marta qo'llanishi ilohiy qonuniyatdagi qat'iy tizimdan boxabar aylaydi". Haqiqatdan ham, diniy-ma'rifiy qarashlarning bugungi kun qissachiligida namoyon bo'lishida istiqbol imkoniyatlarining benihoya bo'lganligining samarasi sifatida qadrlash lozim. Sobiq ittifoq davrida dinga bo'lgan munosabat natijasida juda ko'plab asarlar davrning qurboniga aylantirildi. Qur'onning qissalaridagi valiylar obrazi ham, "Niso"(Ayol) surasidagi ayol obrazlari ham badiiy adabiyotda yangi ifoda imkoniyatlarining paydo bo'lib, shakllanishiga zamin hozirladi. Natijada, diniy-ilohiy talqin qissa arxitektoniasidan munosib o'r in egalladi.

Tarixiy manbalarning shahodat berishicha ahmoniylar shohi bo'lgan Kir bosqinchiligiga qarshi kurashgan Massagetlar qabilasining buyuk va jasur malikasi To'maris ham ayol obrazining naqadar ulug'ligiga misoldir. Chunki To'maris o'zining ayol boshi bilan erkak zotini, ya'ni dushmani qabilalarining halok bo'lishidan omon saqlaydi. Hali din kirib kelmagan azim davrlarda, Otashparsatlik paytida ham ayollar juda e'zozlanib, xalq xo'jaligida o'zlarining hunarmandchiligi, oilaparvarligi, bolaparvarligi bilan dunyoga ma'lumu mashhur bo'lganlar. Tarixiy manbalarda ayol siyomosiga oid juda ko'plab bir-biridan qiziqarli ma'lumotlar bisyor. Ularning ko'pchiligida AYOL or-nomus, mardlik va aql-zakovat ramzi sifatida o'z qadriini topadi.

XX asrning boshlarida jahon va rus yozuvchilari juda ko'plab qissalar yaratishdi. Bu shakllar o'zbek adabiyotiga ham ta'sir qilmasdan qolmadi. A.Qodiriy – arab va turk adabiyotidan, A.Qahhor – rus adabiyotidan ta'sirlanib qator hikoya va qissalarini o'zbekona tasvir imidji bilan ifoda qilishdi. Har ikkala yozuvchi asarlaridagi dunyoviylik inson (ayol) obrazini kashf qilishga, Onaning muqaddasligi, hayotning bir bo'laki ularsiz

bo'lmisligi borasida katta g'oyalarni ilgari surdi. Natijada insoniyat yetib kelgan manzil 1400 yil olin Allohning qudrati bilan meros bo'lgan Qur'onga borib tutashishiga imon keltirdilar. Bu bizni o'rab turgan zaminda, butun koinotda, o'ngda-yu, tushimizda ro'y berayotgan har qanday voqelik Alloh taolo iznisiz bir soniya ham jilmasligini anglashga yetakladi. Dunyoviy ilmlarning barchasida diniy ilmlarning aks-sadosi mavjudligini hatto Lotin Amerikalik yozuvchi Paulo Koele, turkiyalik O'rxon Pamuk, qirg'iz adibi Chingiz Aytmatovlar zamondosh adiblar sifatida qayta idrok etgani yuqoridagi mulohazalarimizni to'laqonli dalolatlaydi.

Endi yana muhim bir masalaga munosabat ham bildirish maqsadga muvofiqdir. XX asrning 30-yillarida jadidlarni birlashtirib turgan yagona ijtimoiy-siyosiy g'oya mavjud edi. Bu islohot, tuzish, yaratishdir. Jadidlar hamma jabhada boshlagan o'zgarishlarni, uyg'onishni millat oldinlari juda yaxshi anglagan. Agar XX asrning boshlarida o'zbek adabiyotida yuzaga kelgan islohotchilik kayfiyati natijasida – janrlar taraqqiyotida yangi bir to'liqning paydo bo'layotganiga guvoh bo'lamiz. Olmon olim Ingeborg Baldaufning ushbu fikrlarining o'ziyoq, ko'p masalalarga aniqlik kiritishga yetaklaydi: "Turkiston modernistlari haqida so'z yuritilganda "kurash"ning bir jihati e'tiborga olish lozim bo'ladi. Ularning tariqat uchun kurashgan "eshon"lar kabi sadoqat va xolis niyat bilan olib borgan ishlari jamiyatdagi illatlarga qarshi olib borgan kurashlarda aniq ko'rinadi. Yuqorida zikr etilganidek, chor hukumati musulmon ulamolarining muassasalariga qarshi keskin kurash olib borilishiga yo'l qo'ymagan va ayni paytda "tariqat" vakillarini ishonchli himoya ham qilmagan". Haqiqatdan ham, olimning ushbu mulohazalariga yana o'shimcha ikki jihatni keltirish mumkin: birinchidan, jadidlarning maorif, ta'lim, badiiy adabiyot, teatr kabi juda ko'plab sohalaridagi say-harakatlari ma'lum ma'noda o'lkadagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatning tez suratda olg'a ilgarilashiga zamin yaratdi. Birgina badiiy adabiyotdagi janrlarning xilma-xillashuvi (qissa)ning natijasida jahon klassiklari yaratgan asarlar ta'siri fonida katta manzillarga imkon ochib berdi. Bunday paytda, Chor hukumati o'zining ikki tomonlama niyatlarini olib borar, qanday bo'lmasin Turkiston jadidlarini "tiyib turish" sistematiq tarzda yuzaga chiqqa boshlagandi. Buning natijasida qanchadan-qancha chinakam ziyolilar o'z hayotlarini, jonlarini fido qilishga ham tayyor bo'ldi. Demak, badiiy janrning o'z-o'zidan sayqallanib, rivoj topmasligiga ham din va adabiyotning baqamti birga yurishi, zamonning ilg'or yozuvchilaridan muayyan ma'noda ta'sirlanish muhimligini ham taqozo etmoqda. Shunday og'ir bir va mavhum sharoitda janrlar borasidagi o'sish-o'zgarishlar epos, qissa, folklorga oid qanchadan-qancha janrlar aralashuvidan paydo bo'lgan hikoyatlar negizida yuzaga kelganligini dalolatlamog'da. Buning uchun qulay bir tizim yaratilmoqchi ediki, afsus bu tizim jadidlarning ichki, botiniy armonlarining bir bo'lagi sifatida qolib ketganligi sir emas.

Qissa janri yoki roman, ixcham hikoya, novella bo'lsin har birida bitta jazzi olam suvrati, SHAXS tabiati, ruhiyati aks etishi tayin. Shunga ko'ra janrning aniq chegarasi bormi degan savol adabiyotshunolar, munaqqidlarni qiziqitirib keladilar. Aslida janrning aniq chegarasi yozuvchining voqelikni ifoda qilish konsepsiyasi bilan tutashadi. Prof.M.Qo'chqorova qayd etishicha: "Qissa janriga xos muhim nazariy belgilardan biri unda bitta qahramonning to'laqonli sarguzashti hikoya etilishidir. Qissa roman bilan hikoya o'rtasidagi janrdir. Shunga ko'ra qissada ba'zan roman janriga xos unsurlar, ba'zan esa hikoya, novellaga xos unsurlar ko'rinib berib qoladi. Keyingi paytdagi nazariyotchi olimlar va o'zimizning bu janr borasidagi kuzatishlarimiz natijasi shuni ko'rsatmoqdaki, qissa dominant bo'lgan asarda albatta, unga xos muhim belgilar bilan bir qatorda ba'zan boshqa janrlar (roman, novella, hikoya, esse, xotira)ning ham unsurlari ishtirok etaveradi. Lekin baribir, qissa janrining dominantligi hisobiga qissa bo'lib qolaveradi". Olimning mazkur qarashlariga qo'shimcha qilish muhimki, XX asr boshlarida va undan oldin yaratilgan qissalar xuddi bugungi yo'l va yo'lovchi qahramonlar sarguzashtlarini yodimizga soladi. Yo'llarning olib borar manzili – qahramonning asar voqeligida qanday vazifani bajarayotgani bilan belgilansa, yozuvchi ijodiy g'oyasining negizida insonning taqdirini anglab yetishi, zamonning belgilari bilan birga umr kechirishi nazartiladi. Ayni paytda, qissadagi har bir epizod o'sha davr ruhiyatini aks ettiruvchi mayoqdur. Buni hech bir adabiyotshunos inkor qilolmasa kerak. A.Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani bilan poetik nuqtai nazardan tubdan farq qiluvchi "Obid ketmon" qissasi orasida osmon bilan yerchalik no'xshashlik bor. To'g'ri qissada davr nuqtai nazaridan yozilgan. Mafkuraning ayrim ilmiy sharplari qissada aks etgan. Kolxozlashtirish siyosatining bir uzviy qismi badiiy asarda aks etishini ko'ramiz. Mana shu tamoyilga asoslanadigan bo'lsak, o'zbek adabiyotida qissa poetikasi haligacha izlanishga, tahlil va talqin qilinishga mahkum ekanligi ayonlashadi. Endi buning juda ko'plab tomonlari mavjud. Haqiqiy badiiy asar poetikasidagi matn va so'z tovlanishlarini anglash va tahlil qilish borasida hali qator izlanishlar olib borish lozim. Chunki XX asrning mafkura yo'rig'ida yozilib, bugungi kunda hatto nomlari ham unutilib ketgan qissalar talaygina.

Folklorida obrazga qanday baho beriladi. Birgina "Alpomish", "Kuntug'mish" dostonlarida tasvirlangan ayollar obrazi yozma adabiyotda ham keng turda boshqacha shaklda ifodalanishi fikrimizni to'laqonli quvatlaydi. "Alpomish" dostonidagi Barchin obrazida mujassam bo'lgan barcha mehr va muhabbatga to'la sifatlar bugungi yozma adabiyotga katta manba bo'layotgani hech kimga sir emasdir. Dostondagi Barchinoyning vafodorligi har qanday o'zbek ayolida faxr va g'ururlanish sezimlarini paydo qilishi shubhasiz.

Muhokama. Badiiy adabiyot, xususan, qissa janri genezisidagi sifat o'zgarishlari o'zbek adabiyotida jadidlar boshlab bergan an'ana bilan chambarchas bog'liqligini e'tiborga olsak, masala mohiyati zimdan oydinlasha boradi. Chunonchi, folklor asarlaridagi tasvir predmetlari ham, qahramonlar g'ayritabiiyligi, o'zgaruvchanligi vaqtning tezligi, masofaning yaqinlashuvchi singari ko'plab sabablar borki, uni teran idrok etish tahsinga sazovordir. Bugun folklorning yozma adabiyotga (qissa) janriga oid ko'rinishlarini tahlil etganimizda ham kecha-bugun-ertaga tarzida uch o'lchamli olam paydo bo'ladi. Dinning mohiyatida ezigulik va Allohni tanish bo'lsa, folklorning mohiyatida ham shu kabi mavzular idrok etiladi. Badiiy (yozma) adabiyotda esa ramziy-metaforik talqini aralash holda zuhur etiladi. Prof.J.Eshonqul ta'biri bilan aytganda: "Folklorning yozma adabiyotga ta'siri masalalari Alisher Navoiy zamonida qanday dolzarb ahamiyatga ega bo'lsa, bugun ham xuddi shunday. Alisher Navoiyning barcha asarlarida biz folklorga ijodiy yondoshuvni, milliylikka suyanib, umumbashariy qadriyatlar ulug'langanini kuzatamiz. Bu an'ana Navoiy, Bobur zamonidan so'ng Abdulla Qodiriydan to bugungi kunda ijod etayotgan adiblarimizgacha, Cho'l-pondan to zamonamiz shoirlarining izlanishlarida ham u yoki bu darajada davom etayapti. Faqat bizda emas, dunyo adabiyotida ham shu hol kuzatilmoqda. Aytish mumkinki, so'nggi yuz yillikda adabiyotda folklorga qayta yuzlanish davri boshlandi. Joys, Borex, Markes, Kafka, Kavabata kabi adiblar ijodi buning misolidir. XXI asrda dunyo miflariga qaytadan murojaat, yangicha talqin qilish davri, neomifologizm davri boshlandi, – degan qarashlar yuzaga qalqib chiqadi. Insoniyat o'zining tamaddun nurlarini ilk tanigan davrida mif va asotirlar qurshovida edi. Miflarning jamiki adabiyotga ta'sir qilishi, yozma adabiyotdagi har qanday janr tabiatida yashab qolishi, har bir inson o'z miflarini yaratishi sinalgan hodisa. Bunday miflar badiiy adabiyotning naqshinkor ruhi vazifasini bajarishga xizmat qiladi. Prof. J.Eshonqul masalaga keng qamrov bilan yondoshadi. Janrlar rivojida mifning, ayniqsa, folklorning roli kattaligini o'z tadqiqotlari timsolida isbotlab beradi.

O'zbek qissalarida ijtimoiy hayotni personajlar ruhiyati bilan baholash muhim ekanligi tarixiy taraqqiyot tendensiyalarida qabarib ko'rinadi. Har bir hodisaga befarq bo'lmagan yozuvchilar yaratgan asarlar u maishiy yoki ijtimoiy hayotni baholashmasin, barchasida qizil ip bo'lib o'tib turgan masalaga urg'u beriladi. Avvallari yaratilgan qissalarda hajm katta rol o'ynasa, ikkinchidan, undagi obrazlarning qay tarzda gavalantirgani bilan ham muhim sanalardi. Dardsiz, hissiz asarlar tarix sahifalaridan yo'qlik sari ko'chib o'tdilar. Mafkura yo'rig'ida bitilganlari shular jumlasidandir.

Ijtimoiy hayotni tasvirlash deganda faqat sobiq ittifoq davri mafkurasida ta'sirida yozilgan asarlar nazarda tutilmaydi. XIV asrda Amir Temur davrida Bibixonimning saroy ishlarida bosh-qosh bo'lganligi, Sohbiqironning o'zi kelin tanlashda, davlat ishlarini yuritishda ayollarga qanchalik e'tibor qaratganini hamalohida ta'kidlash lozim. "Kul tigin" bitiktoshida ayollarni tasvirlash, Onaning jamiyat hayotida tutgan o'rini asoslash borasida ham ko'plab ma'lumotlar uchraydi. Qancha asrlardan bizgacha yetib kelayotgan bu asarlarda ijtimoiy-siyosiy hayot sahnasida AYOL mavqei qanchalik muhim rol o'ynashni, ularning qahramonliklarini epik asarlarga ham olib kirgan donishmand xalqimizning, ajdodlarimizning mehnatlari katta ekanligini unutmaslik lozim. Shunday ekan, XX asr boshlarida A.Qodiriyning romanlari hikoyalari, qissalarida, Cho'lponning she'riy, nasriy asarlarida o'zbek ayoli, turkiy xalqlar adabiyotida ayol zotining qadrlanishini teran anglaymiz.

Umuman, prof. U.Normatovning "Hozirgi qissalar poetikasiga doir" maqolasida povest va qissa janriga oid qarashlarini juda o'rinli izohlaydi. Ya'ni olimning ta'kidlarida "qissa bir ohangli janr, bu janrning yaxshi va ideal namunalarini bitta sozda chalingan kuysga qiyoslab ko'radi". Demak, qissa va povest roman, hikoya orasidan o'sib chiqqan mustaqil janr emasliginibugungi kun adabiyotshunosligi ham o'z isbotini berib turibdi. To'g'ri, olim qissadagi rivojlanishlarni 60-yillarda yozilgan asarlar misolida tadqiq qiladi. Ammo janrning aniq bir chegarasini topishga imkon beruvchi qator masalalarni o'rtaq tashlanilganligida ko'rinadi. O'zbek qissachiligidagi qariyb bir asrlik mustaqil janr sifatidagi sifat o'zgarishlari istiqol imkoniyati negizida qaytadan ko'rib chiqilib, aniq bir tavsiyaviy xarakterdagi mulohazalar o'z tasdiqig'ini topib bormoqda. Shu ma'noda, ijtimoiy hayotni tasvirlash pafosi juda ko'p o'rinlarda sobiq ittifoq davri adabiyoti va mafkurasining ta'sirida ro'y berganini unutmaslik lozim. P.Qodirov, O.Yoqubov, O.Umarbekov, Sh.Xolmirzayev qissalarining ayrimlarida 60-yillardan keyingi hayot suratlari hamda davrning bejirim manzaralari o'z aksini topadi. Natijada P.Qodirovning ba'zi izlanishlarida masalaning o'sha davr chizib bergan mafkuraviy tazyiqlar ta'sirini unutilib

bo'lmaydi. Yerni o'zlashtirish, kollektivlashtirish, kolxozlashtirish mavzusi kun turtibidagi asosiy tasvir obyekti bo'lishi muhimligini munaqqidlar bot-bot e'tirof etishgan.

Xulosa. O'zbek qissachiligi diniy, dunyoviy va folklor motivlarning uyg'unligi orqali o'ziga xos poetik tizimni shakllantirganligi aniqlandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qissalarda ayol obrazining badiiy talqini, ijtimoiy hayotni tasvirlash va janrning rivojlanish tendensiyalari tarixiy va zamonaviy kontekst bilan chambarchas bog'liq. Folklor merosi va diniy-

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/marhabo-qochqorova-xurshid-dostmuhammad-qissachiligida-metafora-va-timsolli-ishoralar/?lng=cir>

2. <https://ziyouz.uz/suhbatlar/jabbor-eshonqul-folklor-millatning-boqi-tarixi/?lng=cir>

ma'rifiy qarashlar qissalarda obrazlar va syujetni boyitishda muhim rol o'ynaydi. XX asr boshlaridagi jadidlar davri adabiy islohotlari va zamonaviy yozuvchilar ijodi esa qissa janrining rivojlanishida yangi yo'nalishlar va poetik imkoniyatlar yaratganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, qissalarda syujet va obrazlarning murakkab qatlamlari, janrning boshqa nasriy shakllar bilan o'zaro aloqasi, ularni tahlil qilish va talqin qilishni dolzarb ilmiy vazifa sifatida saqlab qolmoqda.

3. Ingeborg Baldauf. XX asr o'zbek adabiyotiga chizgilar. –T: “Ma’naviyat”. 2001. –B.17.

4. Mamajanov S. Tanqidchi va adabiy jarayon. –T., “Turon-iqbol”. 2011. –B.119-120.

5. Rasulova U. XX asr o'zbek qissachiligi (poetik izlanishlar va taraqqiyot tamoyillari). –T., 2020. Filolo.fan.dok.diss. –B.22-23.